

Łukasz Zamęcki

Uniwersytet Warszawski

Znaczenie zasady „jedno państwo — dwa systemy” dla utrzymania stabilności relacji Chińska Republika Ludowa–Hongkong

Słowa kluczowe: Hongkong; jedno państwo — dwa systemy; Chiny

Wprowadzenie

W 2012 roku minęło 15 lat od momentu przekazania suwerenności nad Hongkongiem Chińskiej Republice Ludowej. Jednocześnie był to w Specjalnym Regionie Administracyjnym Hongkongu (dalej: HKSAR) rok podwójnych wyborów — Szefa Egzekutywy oraz Rady Ustawodawczej. W 2012 roku rozpoczął się również proces zmian na szczytach władzy Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) — odchodzącą czwartą generację chińskich przywódców zastępują osoby urodzone w latach 50. XX wieku. Wszystko to powoduje, że jest to bardzo dobry moment, by dokonać analizy funkcjonowania zasady „jedno państwo — dwa systemy” regulującej relacje między władzą centralną ChRL a Specjalnym Regionem Administracyjnym oraz wysunięcia kilku wniosków ogólnych dotyczących przyszłości obowiązywania tej zasady.

Celem niniejszego artykułu jest weryfikacja twierdzenia, że mimo tendencji części środowisk hongkońskich do uzyskania przewagi „dwóch systemów” nad „jednym państwem”, a Pekinu do „jednego państwa” nad „dwoma systemami”, utrzymanie dwóch członów zasady sprzyja realizacji stabilności relacji i celów rozwojowych obu stron.

Wnioski oparto na szerokiej kwerendzie źródeł, w tym wypowiedzi obu zainteresowanych stron, tj. elit władzy ChRL oraz przedstawicieli środowisk demokratycznych Hongkongu, oraz wizytach studyjnych autora tekstu w Chińskiej Republice Ludowej w roku 2010 oraz 2012. Analiza ma charakter politologiczny, z tego powodu warto podkreślić, że dyskusja nad zasadą „jednego państwa — dwóch systemów” zasługuje również na debatę wśród prawników. W anglojęzycznej literaturze wyróżniają się prace znanego konstytucjonalisty Yash Ghaia, brakuje jednak prac polskich prawników i administratywistów, dotyczących prawnych aspektów relacji: chińska władza centralna–Hongkong.

Geneza zasady „jedno państwo — dwa systemy”

Zdaniem ojca chińskiej modernizacji i przywódcy Chin, Deng Xiaopinga, zasada „jedno państwo — dwa systemy” pojawiła się po raz pierwszy w kontekście historycznego III Plenum KC jedenastej kadencji (grudzień 1978 roku), rozpoczynającego reformy gospodarcze w ChRL¹. Wydaje się jednak, że zasada została wstępnie skonceptualizowana nieco później, na początku lat 80., jako propozycja dla pokojowej unifikacji Tajwanu z Chińską Republiką Ludową, a publicznie zwerbalizowana podczas spotkania Deng Xiaopinga z premier Wielkiej Brytanii, Margaret Thatcher, 24 września 1982 roku, w trakcie dyskusji nad przyszłością Hongkongu². Wówczas to przywódca ChRL zaproponował przejęcie suwerenności nad Hongkongiem przez komunistyczne Chiny przy pozostawieniu kapitalistycznego systemu ekonomicznego Hongkongu³, co miało być z jednej strony wyjściem naprzeciw Wielkiej Brytanii i mieszkańców regionu, z drugiej — możliwością powstania w obrębie Chin „szkoły” wolnego rynku. Hongkong miał utrzymać własny system polityczny i ekonomiczny oraz „dużą część ustawodawstwa”. W Hongkongu pozostać miał obecny tam kapitał zagraniczny.

Doktrynalną płaszczyznę funkcjonowania zasady „jedno państwo — dwa systemy” rysował Deng Xiaoping m.in. w 1984 roku podczas spotkania z delegacją kręgów przemysłowo-handlowych z Hongkongu. Xiaoping wskazywał: „Realizacja naszej polityki »jedno państwo — dwa ustroje« polegałaby konkretnie na tym, że w obrębie Chińskiej Republiki Ludowej miliard ludzi zamieszkających na kontynencie będzie żyć w warunkach ustroju socjalistycznego, a ludność Hongkongu i Tajwanu — w warunkach kapitalizmu”⁴. W trakcie tej samej wypowiedzi lider Chin warunkował charakter hongkońskiej władzy: „Administrowanie Hongkongiem przez jego mieszkańców wiąże się z kwestią pewnych limitów i kryteriów. Kryterium główne stanowi zarządzanie Hongkongiem przez jego rdzennych przedstawicieli — patriotów chińskich. Przyszły rząd Hongkongu w większości winien się składać z chińskich patriotów, powinien oczywiście obejmować też innych ludzi, można będzie również zaprosić cudzoziemców w charakterze doradców. Kto zatem jest patriotą? Jest nim ten, kto szanuje swój naród, szczerze popiera ojczyznę w przywróceniu jej suwerennych praw do Hongkongu i nie robi niczego, co mogłoby szkodzić rozkwitowi i stabilizacji Hongkongu. Każdy, kto spełnia te wymogi,

¹ D. Xiaoping, *Realizacja koncepcji „Jedno państwo — dwa ustroje” jest możliwa. Fragment wypowiedzi z 31 lipca 1984 roku podczas rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Geoffreyem Howem*, [w:] D. Xiaoping, *Chiny na drodze reform w XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012. Jeszcze w 1959 roku Mao Zedong mówił, że lepiej utrzymać Hongkong takim, jaki jest. Zob. R.H. Munro, *Who lost Hong Kong?*, „Commentary” 1990, s. 33.

² Więcej na temat przyczyn i przebiegu przejęcia suwerenności nad Hongkongiem przez ChRL zob. Ł. Zamęcki, *Democratization Dilemmas in the Hong Kong Special Administrative Region*, [w:] *Dilemmas of Contemporary Asia. Deliberations on Politics*, red. J. Marszałek-Kawa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

³ D. Xiaoping, *Nasze zasadnicze stanowisko w sprawie Hongkongu. Rozmowa z 24 września 1982 roku w trakcie spotkania z M. Thatcher*, [w:] D. Xiaoping, *Chiny na drodze...*, s. 167–171.

⁴ D. Xiaoping, *Jedno państwo — dwa ustroje. Fragmenty wypowiedzi z 22 i 23 czerwca 1984 roku na dwóch spotkaniach: z delegacją kręgów przemysłowo-handlowych oraz z Zhong Shiyuanem i innymi osobistościami z Hongkongu*, [w:] D. Xiaoping, *Chiny na drodze...*, s. 184.

jest patriotą — niezależnie od tego, czy pozostaje zwolennikiem kapitalizmu, feudalizmu czy nawet niewolnictwa. Nie wymagamy, by ludzie ci byli zwolennikami socjalizmu w Chinach, wystarczy, żeby kochali ojczyznę i kochali Hongkong”⁵.

Co do zasady, podstawy polityki „jednego państwa — dwóch systemów” według Xiaopinga miały być niezamienialne. Warunkiem ich modyfikacji bądź odstępstwa od nich mogłaby być utrata słuszności dalszej realizacji polityki. Tego jednak lider ChRL nie dopuszczał, gdyż zasada była oczywistą konsekwencją otwarcia na świat i ożywienia gospodarczego, a te pryncypia były niepodważalne z powodu obawy przed obniżeniem jakości życia obywateli i utraty przez nich zaufania do władzy⁶.

Zgodzić się należy z Wong Yiu-chung, że zasada „jednego państwa — dwóch systemów” powstała jako koncept polityczny, nie zaś — jak chcieliby niektórzy — jako pojęcie deklaratywne czy prawne⁷. Trzeba jednak rozszerzyć argumentację hongkońskiego politologa. Zasada „jedno państwo — dwa systemy” powstała nie tylko jako koncept abstrakcyjny, lecz jest też osadzona w konkretnym kontekście politycznym, stworzona pod konkretne potrzeby. Była również efektem przetargu politycznego. Jej konceptualizacja nie może zatem abstrahować od praktyki jej stosowania, z tego powodu w dalszej części artykułu wskazane zostaną dylematy także praktycznej realizacji zasady.

Normatywna płaszczyzna zasady

Chińsko-brytyjskie negocjacje nad przyszłością Hongkongu, podjęte pod koniec lat 70. XX wieku⁸, rodziły wiele pytań co do regulacji pozycji ustrojowej Hongkongu w systemie Chińskiej Republiki Ludowej, w tym formuły pozwalającej na utrzymanie z jednej strony ekonomicznego i prawnego charakteru Hongkongu, z drugiej zaś nienegujące prawa ChRL do suwerenności nad regionem. W wyniku dyskusji uzgodniono, że zasada „jedno państwo — dwa systemy” oznaczać będzie:

- możliwość utrzymania w Hongkongu kapitalistycznego systemu gospodarczego,
- wysoki stopień autonomii Hongkongu w kwestiach ekonomicznych, kulturalnych i społeczno-politycznych,
- niezmiennianie przez ChRL systemu społeczno-ekonomicznego Hongkongu przez co najmniej 50 lat, licząc od 1997 roku,
- administrowanie Hongkongiem przez Hongkończyków.

Negocjacje sino-brytyjskie zakończone zostały podpisaniem przez premierów obu państw 19 grudnia 1984 roku Wspólnej Deklaracji Rządu Chińskiej Republiki Lu-

⁵ *Ibidem*, s. 187.

⁶ *Ibidem*, s. 184.

⁷ W. Yiu-Chung, „One Country” and „Two Systems”: Where is the Line?, [w:] „One Country, Two Systems” in Crisis. Hong Kong’s Transformation since the Handover, red. W. Yiu-Chung, Lexington Books, b.m.w. 2008, s. 26.

⁸ Pierwsze rozmowy między Wielką Brytanią a Chińską Republiką Ludową rozpoczęły się w marcu 1979 roku wizytą gubernatora Hongkongu Murray’a MacLehose’a w Pekinie. Zob. L. Wai-man, *Political Context*, [w:] L. Wai-man, P. Luen-tim Lui, W.W.H. Wong, I. Holiday, *Contemporary Hong Kong Politics. Governance in the Post-1997 Era*, Hong Kong University Press, Hongkong 2007, [Kindle e-book], lokacja 347.

dowej i Rządu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej w sprawie Hongkongu (dalej: Wspólna Deklaracja). W Deklaracji znalazły się przepisy o „wysokim stopniu autonomii” Specjalnego Regionu Administracyjnego oraz o niezmienianiu w Hongkongu przez 50 lat systemu społecznego i gospodarczego oraz sposobu życia⁹. Deklaracja weszła w życie 27 maja 1985 roku.

Zapisy Wspólnej Deklaracji były podstawą przepisów Ustawy Zasadniczej Specjalnego Regionu Administracyjnego Hongkong, uchwalonej 4 kwietnia 1990 roku przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych. W Ustawie Zasadniczej utrzymano trzon postanowień zawartych we Wspólnej Deklaracji. Pojawił się jednak m.in. dodatkowy przepis mogący wpłynąć na granice stosowania zasady „jedno państwo — dwa systemy” i powodujący obawy Hongkończyków co do przyszłości regionu. W Ustawie Zasadniczej w art. 23 (więcej o jego konsekwencjach w dalszej części pracy) przewidziano dość ogólnie brzmiący przepis umożliwiający ograniczanie na terenie Hongkongu działalności mogącej prowadzić do buntu, secesji czy innych wystąpień przeciw władzy ChRL. Ustawa Zasadnicza dopuszcza też możliwość interwencji ChRL w sytuacji zamieszek zagrażających integralności państwa i jego bezpieczeństwu, nad którym władze Hongkongu nie są w stanie zapanować.

Natomiast ChRL w związku z powstaniem Specjalnego Regionu Administracyjnego Hongkong wprowadzić musiała do konstytucji artykuł (art. 31) umożliwiający powoływanie specjalnych regionów administracyjnych.

Stanowisko elit ChRL i HKSAR wobec granic zasady¹⁰

Dla Deng Xiaopinga wprowadzenie zasady „jedno państwo — dwa systemy”, jako warunku przejścia suwerenności nad Hongkongiem, miało umożliwić płynniejsze przejście regionu pod zwierzchność Pekinu. Jego zdaniem unifikacja państwa i tak musiała nastąpić m.in. w związku ze zbliżającym się terminem upływu dzierżawy tzw. Nowych Terytoriów (ponad 90% terenu brytyjskiego Hongkongu) przez Wielką Brytanię, a najlepszym instrumentem do tego jest przytoczona zasada. Wprowadzenie pięćdziesięcioletniego okresu przejściowego miało uspokoić Hongkończyków i świat. Ponadto efektywne funkcjonowanie zasady miało być także sygnałem dla Tajwanu, wskazującym możliwą formułę powrotu wyspy do Chin¹¹.

⁹ Przepisy tworzące zasadę „jedno państwo — dwa systemy”, które znalazły się we Wspólnej Deklaracji, to: „Specjalny Region Administracyjny Hongkong będzie korzystać z wysokiego stopnia autonomii, z wyjątkiem spraw zagranicznych i obrony, które są w kompetencji Centralnego Rządu Ludowego.”; „Rząd Specjalnego Regionu Administracyjnego Hongkongu będzie się składać z miejscowych mieszkańców. Szef władzy wykonawczej będzie mianowany przez Centralny Rząd Ludowy na podstawie wyników wyborów lub konsultacji odbywanych lokalnie.”; „Obecny system społeczny i gospodarczy w Hongkongu pozostanie niezmieniony, tak jak i sposób życia. Prawa i swobody, w tym prawa i swobody jednostki, słowa, prasy, zgromadzeń, zrzeszania się, podróżowania, poruszania się, korespondencji, strajkowania, wyboru zawodu, badań naukowych i przekonań religijnych, będą zapewnione prawem w Specjalnym Regionie Administracyjnym Hongkong.”

¹⁰ Sformułowanie „granice zasady” rozumiane jest w tym miejscu i w dalszej części tekstu w sposób analogiczny do zwrotu „granice wolności”, „granice praw”, „ograniczenia swobód”.

¹¹ Por. *The First Decade. The Hong Kong SAR in Retrospective and Introspective Perspectives*, red. Y. Yeung, The Chinese University Press, Hongkong 2007, s. 66–67. Obecnie jednak coraz rzadziej przedstawia się zasadę

Udział Hongkończyków, a co za tym idzie — ich pozycja w konceptualizacji zasady były minimalne, jako że nie uczestniczyli oni w negocjacjach dotyczących swojej przyszłości. Mimo wyraźnie deklarowanej chęci ze strony części środowisk Hongkongu Brytyjczycy rozmawiali z Pekinem o przyszłości regionu samodzielnie. Hongkońskie środowiska demokratyczne musiały przyjąć warunki przejęcia suwerenności z „dobrodzieństwem inwentarza”. Zasadniczo przyjęcie zasady „jedno państwo — dwa systemy” jako warunku przekazania Hongkongu Chinom przyjęto w regionie pozytywnie. Hongkończycy obawiali się jednak, że Pekin nie będzie szanował wprowadzonej zasady¹².

Dla kontynentalnych Chin istotnym warunkiem modelu relacji, powstałego na bazie zasady „jedno państwo — dwa systemy”, było, aby Hongkong nie stanowił zaplecza dla „wywrotowej działalności”. Dlatego też w Ustawie Zasadniczej znalazł się wspomniany art. 23. Nie dopuszczano również możliwości usamodzielniania się Hongkongu, z tego powodu zwracano również uwagę na to, kto miałby rządzić regionem, oraz na kierunek zmian systemu politycznego HKSAR. Rolą decydentów z Pekinu było i jest ograniczanie tempa demokratyzacji Hongkongu. Przedstawiciele elit władzy ChRL wielokrotnie pośrednio wyrażali obawy o możliwość pójścia Hongkongu w kierunku secesjonistycznym (tzw. tajwanizacja Hongkongu) i podkreślali znaczenie jedności państwa.

Rozumienie zasady „jedno państwo — dwa systemy” przez decydentów ChRL oddają wypowiedzi, takie jak wypowiedziane w marcu 2000 roku słowa Qiao Xiaoyana pełniącego funkcję zastępcy dyrektora Komisji Prawnej Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, podkreślające, że w sytuacji niemożliwości pogodzenia zasady „jednego państwa” z „dwoma systemami” pierwszeństwo ma „jedno państwo”¹³. Elity Komunistycznej Partii Chin (KPCh) od czasu do czasu werbalizują takie myślenie, co każdorazowo zwiększa napięcia na linii środowiska demokratyczne Hongkongu–ChRL. W trakcie ostatniej wizyty w Hongkongu (29 czerwca–1 lipca 2012 roku) przewodniczący Rady Państwa, Hu Jintao, także rozdzielał dwa człony zasady i podkreślał znaczenie „jednego państwa” oraz obrony przed „interwencją zewnętrznych sił”¹⁴. Zaznaczył jednak, że sprawne funkcjonowanie Hongkongu wymaga także poszanowania zasady wysokiego stopnia autonomii regionu.

Środowiska tzw. hongkońskich demokratów, reprezentowane obecnie przez ugrupowania, takie jak Partia Obywatelska, Partia Demokratyczna, Partia Pracy, Siła Ludu czy Liga Socjaldemokratów, opowiadają się za jak najmniejszą ingerencją Pekinu w sprawy Hongkongu. Postulują niezależność Hongkongu w sprawach politycznych, eko-

„jednego państwa — dwóch systemów” jako propozycję dla Tajwanu. Rozważany jest nawet poważniejszy zakres ewentualnej autonomii wyspy w ramach zjednoczonych Chin. W literaturze polskiej zob. B. Góralczyk, *Przebudzenie Smoka. Powrót Chin na scenę globalną*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2012, s. 78.

¹² *The First Decade. The Hong Kong SAR...*, s. 73. Dokonując analizy stanowisk Hongkończyków na kwestię relacji Hongkongu z władzą centralną, musimy zwrócić uwagę na silny dychotomiczny podział w środowiskach politycznych regionu na tzw. demokratów, będących zwolennikami jak największej niezależności Hongkongu i jego szybkiej demokratyzacji, i tzw. proPekińczyków — jak określa się działaczy społecznych postulujących integrację z kontynentem i reprezentujących interes ChRL w Hongkongu.

¹³ W. Yiu-Chung, *Introduction*, [w:] „One Country, Two Systems” in Crisis..., s. 5.

¹⁴ *The Six-Monthly Report On Hong Kong. 1 July To 31 December 2012*, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70178/Cm_8532_-_HK_6MR_Jul_to_Dec_2012_30_Jan_FINAL.pdf, s. 13 (dostęp: 1.03.2013).

nomicznych, socjalnych i prawnych, a powołując się na wysoki stopień autonomii regionu wynikający z zasady „jedno państwo — dwa systemy”, forsują szybką demokratyzację wyborów do Rady Ustawodawczej i na stanowisko Szefa Egzekutyw.

Podmiotowe i przedmiotowe płaszczyzny relacji

Zgodnie z zasadą samowładności regionu, wynikającą z konceptu „jedno państwo — dwa systemy”, władze centralne nie posiadają rozbudowanej siatki instytucji w Hongkongu. Pekin od momentu przejścia suwerenności prowadzi w regionie jedynie Biuro Kontaktowe Centralnego Rządu Ludowego w Specjalnym Regionie Administracyjnym Hongkong (*Liaison Office of the Central People's Government in the Hong Kong Special Administrative Region*) oraz przedstawicielstwo MSZ. W Hongkongu stacjonuje również sześciotysięczny garnizon Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej (dalej: ChAL-W).

Jak podkreślił w 2008 roku Cao Erbao z Biura Kontaktowego, istotną rolę w zarządzaniu regionem odgrywa jednak także „drużyna pekińska”, tzn. grupa osób w instytucjach centralnych ChRL, zajmujących się kwestiami hongkońskimi. Ulokowani są oni m.in. w Biurze Rady Państwa ds. Hongkongu i Makau (*Hong Kong and Macao Affairs Office of the State Council*) pełniącym funkcje doradcze i planistyczne oraz w podejmującej strategiczne decyzje Centralnej Grupie Koordynacyjnej ds. Hongkongu i Makau (*Central Coordination Group for Hong Kong and Macau Work*)¹⁵.

Biuro Kontaktowe jest organem Rady Państwa odpowiedzialnym za łączność ze wspomnianym przedstawicielstwem chińskiego MSZ w Hongkongu oraz garnizonom ChAL-W. Odpowiada również za wzmacnianie współpracy ekonomicznej, kulturalnej, edukacyjnej i technicznej Chin z regionem. Niejawnym zadaniem Biura jest koordynacja działań Frontu Jedności¹⁶ w Hongkongu, co nie jest jednak zgodne z regułami wynikającymi z zasady „jedno państwo — dwa systemy”, gdyż Hongkong miał być wolny od działań chińskich komunistów.

Komisarz MSZ w Hongkongu prowadzi sprawy konsularne i odpowiada za implementację międzynarodowych traktatów, które są stosowane do Hongkongu. Jako że kwestie polityki zagranicznej znajdują się poza kompetencjami HKSAR, w hongkońskim przedstawicielstwie MSZ ustala się m.in. wizyty wysokich rangą delegacji zagranicznych w Hongkongu.

W sferze przedmiotowej relacje Chin kontynentalnych i Hongkongu opierają się w głównej mierze na współzależnościach ekonomicznych. Chiny są głównym partnerem handlowym Hongkongu. W 2012 roku, ale także w latach wcześniejszych, ok. 50% importu i eksportu Hongkongu, wyrażanego w dolarach hongkońskich, związane było z Chinami kontynentalnymi. Jednocześnie Chiny są największym zewnętrznym inwestorem w Hongkongu. Według danych z 2011 roku ponad 1/3 bezpośrednich inwestycji

¹⁵ R. Yep, *Links with the Mainland*, [w:] L. Wai-man, P. Luen-tim Lui, W.W.H. Wong, I. Holiday, *op. cit.*, [Kindle e-book], lokacja 5069.

¹⁶ Jest to charakterystyczny dla państw socjalistycznych sojusz ugrupowań politycznych, związkowych, młodzieżowych i innych organizacji społecznych pod kierownictwem KPCh.

zagranicznych w Hongkongu pochodzi z Chin kontynentalnych, a inwestycje hongkońskie w ponad 42% kierowane są do innych regionów Państwa Środka¹⁷. W sferze ekonomicznej — i to jest być może największy sukces władz centralnych ChRL — Hongkong jest więc uzależniony od handlu i inwestycji z Chin kontynentalnych.

Pekin steruje również sytuacją ekonomiczną Hongkongu poprzez odpowiednie zwiększanie liczby turystów wjeżdżających do Hongkongu z innych regionów Chin. Pieniądze tych turystów stają się bowiem coraz bardziej istotnym źródłem dochodów dla przedsiębiorców w regionie. Nadmierna turystyka z Chin stała się jednak w ostatnich miesiącach także źródłem napięć. Część mieszkańców Hongkongu negatywnie ocenia „krzykliwych” przybyszów, nadużywających np. hongkońskiej opieki zdrowotnej¹⁸.

W sytuacji funkcjonowania zasady „jedno państwo — dwa systemy” głównymi instrumentami wpływu Pekinu na sytuację w Hongkongu są:

- możliwość interpretacji Ustawy Zasadniczej HKSAR przez Stały Komitet Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych. W sytuacji gdy rozpatrywane przez sąd hongkoński zagadnienie mieści się w uprawnieniach rządu centralnego, a nie kompetencjach HKSAR, sąd może zwrócić się o interpretację przepisu Ustawy Zasadniczej za pośrednictwem hongkońskiego Sądu Najwyższego (*Court of Final Appeal*)¹⁹;
- pośrednie wpływanie na sytuację polityczną Hongkongu, w drodze „namaszczania” lokalnych polityków²⁰, oferowania patronaży politycznego (układy klientalne)²¹, wywoływania swoimi deklaracjami debat politycznych w Hongkongu;
- rozgrywanie sporów między środowiskami politycznymi co do demokratyzacji regionu;

¹⁷ Dane za *Hong Kong Merchandise Trade Statistics*.

¹⁸ Prasa hongkońska zwracała uwagę na starania chińskich kobiet z kontynentu, aby rodzić dzieci w hongkońskich szpitalach.

¹⁹ Stały Komitet OZPL dokonywał już kilku interpretacji Ustawy Zasadniczej i wszystkie wywoływały znaczne kontrowersje dotyczące charakteru relacji Pekin–HKSAR — interpretacja z 1999 r. art. 22(4) i 24(2)(3) Ustawy Zasadniczej (prawo pobytu — więcej o tej interpretacji w dalszej części pracy), interpretacja z 2004 r. art. 7 aneksu I i art. III aneksu II Ustawy Zasadniczej (zmiana wyborów do Rady Ustawodawczej), interpretacja z 2005 r. art. 53 par. 2 (kadencja nowego Szefa Egzekutywy po ustąpieniu ze stanowiska poprzednika), interpretacja z 2011 r. art. 13 par. 1 i art. 19 (immunitet państwa).

²⁰ Ośrodki decyzyjne Chin kontynentalnych wpływały na sytuację w Hongkongu, także doprowadzając do wycofania się niektórych polityków z bieżącej gry politycznej. W trakcie kampanii wyborczych w Hongkongu zdarzały się przecieki do mediów, inspirowane przez chińskie służby specjalne. Trudno bowiem wierzyć w przypadkowość działania służb (Mainland Public Security Bureau), gdy łąpały na gorącym uczynku i nagłaśniały w okresie przedwyborczym sprawy demokratycznego kandydata Alexa Ho Wai-to umawiającego się z prostytutką w Dongguan czy Jamesa To Kun-sun nieujawniającego własnych udziałów w firmie. Zob. *The Hong Kong Special Administrative Region in its First Decade*, red. J.Y.S. Cheng, City University of Hong Kong Press, Hongkong 2007, [Kindle e-book], lokacja 2370–2377. Tajemnicą poliszynela jest również fakt doprowadzenia w 2005 roku przez Pekin do odejścia ze stanowiska Szefa Egzekutywy, Tunga Chee-hwa.

²¹ Pekin awansował w skład chińskiej nomenklatury część sprzyjających władzom centralnym mieszkańców Hongkongu, np. liderów Hong Kong Friendship Promotion Association. Zob. S. Shiu-Hing Lo, *The Dynamics of Beijing–Hong Kong Relations*, Hong Kong University Press, Hongkong 2008, [Kindle e-book], lokacja 338.

- rozwijanie frontu jedności na terenie Hongkongu i pozyskiwanie dla niego sojuszników;

- próba wpływu na program nauczania w Hongkongu (tzw. edukacja patriotyczna);
- wspieranie ekonomicznej integracji Hongkongu z Chinami.

Płynność relacji Hongkong–ChRL ma kluczowe znaczenie dla obu stron. Hongkong, jak widzimy, jest w tym momencie gospodarczo uzależniony od kontynentalnych Chin. Oprócz relacji handlowych i inwestycji ChRL w Hongkongu także znaczna część przedsiębiorców z HKSAR zaczęła przenosić zakłady pracy do granicznego Guangdongu. Pekin potrzebuje zaś sukcesu Hongkongu, aby pokazać, że integracja z ChRL nie miała negatywnego wpływu na sytuację regionu. Zasada „jedno państwo — dwa systemy” umożliwia samodzielny rozwój Hongkongowi, a w ten sposób Chiny mogą pokazać światu swoją ograniczoną ingerencję w sprawy regionu oraz przyglądać się jego rozwojowi politycznemu.

Praktyczna płaszczyzna funkcjonowania zasady

Jak zauważono, zasada „jedno państwo — dwa systemy” w formie wdrożonej w Hongkongu powstała w określonym kontekście politycznym jako efekt politycznego kompromisu i jej konceptualizacja miała dość ogólny charakter. Dlatego właśnie jej nakreślenie wymaga odwołania się do praktyki stosowania zasady i ukazania procesu jej wykluwania się.

Niezbędne jest wskazanie, gdzie faktycznie kończy się zasada „dwóch systemów”, a zaczyna „jednego państwa”, skoro tak rozbijają zasadę obie strony debaty. Odpowiedź na to pytanie wymaga analizy kilku symptomatycznych kazusów. Kompetencje HKSAR nie są bowiem wyznaczone w sposób czytelny i zupełny. W państwach federalnych rozgraniczenie kompetencji czyni się w drodze wskazania uprawnień władzy centralnej i regionu lub tylko jednego z tych podmiotów. W projekcie Ustawy Zasadniczej Specjalnego Regionu Administracyjnego z 1988 roku znalazł się spis uprawnień regionu. Jednak w ostatecznym brzmieniu dokumentu zrezygnowano z niego, jako że lista musiałaby być bardzo długa, żeby pokryć wszystkie uprawnienia i specyfikę społeczną, ekonomiczną i polityczną Hongkongu.

Ustawa Zasadnicza HKSAR wskazuje szerokie kompetencje władz regionu, ograniczone jedynie w art. 13 i 14 w zakresie polityki zagranicznej i obrony zewnętrznej. Kwestia rozgraniczenia kompetencji podmiotów zgodnie z zasadą „jedno państwo — dwa systemy” rozstrzyga się jednak w praktycznej realizacji zadań publicznych. Jednym z najbardziej symptomatycznych zdarzeń, wywołujących przy tym gorącą debatę odnoszącą się do kompetencji władzy centralnej ChRL w odniesieniu do Hongkongu, była kwestia regulacji prawa do stałego pobytu.

a. Kazus prawa do stałego pobytu

Utrzymanie specyfiki ekonomicznej i społeczno-politycznej Hongkongu wymagało po przejęciu suwerenności nad regionem przez Chiny ścisłego uregulowania kwestii pobytu

w Hongkongu. Kto bowiem miałby być uprawniony do korzystania z modelu społeczno-ekonomicznego i politycznego Hongkongu? Kto miałby prawo osiedlania się na terytorium regionu? Atrakcyjność Hongkongu dla Chińczyków z kontynentu mogła być na tyle duża, że doprowadziłaby do upadku wyjątkowości regionu. Władze centralne również nie chciały stracić kontroli nad osobami, które wjeżdżają do Hongkongu i zapoznają się z rzeczywistością niepoddaną cenzorskiej poprawności.

Kwestie prawa pobytu były przed 1997 rokiem regulowane prawem brytyjskim i hongkońską polityką imigracyjną. Osoby urodzone na terytorium Hongkongu oraz naturalizowane uzyskiwały brytyjskie obywatelstwo, co oznaczałoby również swobodę wjazdu i pobytu na terytorium Wielkiej Brytanii. Zmiany prawa imigracyjnego w latach 60. XX wieku, spowodowane obawami o niekontrolowany napływ mieszkańców z kolonii brytyjskich, doprowadziły jednak do zaostrzenia kontroli i utrudniły możliwość zamieszkania przez Hongkończyków posiadających brytyjskie obywatelstwo na terytorium Wielkiej Brytanii. Z punktu widzenia wjazdu i zamieszkania w Hongkongu ważniejsze niż instytucja obywatelstwa były jednak rozwiązania dotyczące prawa pobytu, przyjęte na terytorium Hongkongu.

W kontekście obywatelstwa Hongkończyków warto podkreślić, że ChRL stała na stanowisku, iż wszyscy Chińczycy z Hongkongu są obywatelami ChRL. Mimo to od lat 50. XX wieku nie istniała swoboda przekraczania granicy chińsko-hongkońskiej. Po ustanowieniu Chińskiej Republiki Ludowej rząd Hongkongu podjął decyzję o wprowadzeniu kontroli granicznych w obawie przed zalewem regionu przez uciekinierów z ChRL. Wprowadzono również dla mieszkańców Hongkongu dowody tożsamości. ChRL kontrolowała zaś wjeżdżających Hongkończyków i nie przyznała im prawa do mieszkania na terytorium Chin.

Po 1997 roku musiało więc dojść do nowego uregulowania kwestii praw pobytowych na terytorium Hongkongu w związku z nową sytuacją, która powstała w relacjach ChRL–Hongkong. Prawo pobytu doskonale ilustruje przy tym wyzwania stojące przed implementacją zasady „jedno państwo — dwa systemy”. Po pierwsze, uwarunkowane jest ono uwikłaniem Hongkongu w relacje z Wielką Brytanią, co często wymagało pogodzenia starego z nowym. Po drugie, utrzymanie zasady „jednego państwa” wymaga, aby prawo ChRL było stosowane w Hongkongu, przy zachowaniu jednak odrębności regionu, szczególnie że niektóre prawa Hongkongu odnoszą się tylko do mieszkańców HKSAR. Wymaga to specjalnej konstrukcji przepisów dotyczących rezydentów Hongkongu.

Ustawa Zasadnicza wyznaczająca ramy prawne kwestii zamieszkania w Hongkongu posługuje się pojęciem „prawo pobytu”. Prawo pobytu jest tym, co odróżnia stałych rezydentów Hongkongu od innych rezydentów. Stały rezydent ma prawo wjazdu i przebywania na terenie Hongkongu przez dowolną liczbę dni, nie może być zmuszany do spełniania żadnych innych warunków przebywania na terytorium Specjalnego Regionu Administracyjnego, nie może być deportowany czy usunięty z terenu Regionu.

Część praw (np. możliwość ubiegania się o stanowisko Szefa Egzekutywy HKSAR) zarezerwowana jest dla stałych rezydentów, którzy są jednocześnie chińskiej narodo-

wości i zamieszkują w Hongkongu przez określony czas. Stali rezydenci mogą jednak korzystać z praw i wolności Hongkongu (część praw przysługuje oczywiście wszystkim rezydentom) oraz realizowanych przez HKSAR polityk²². W kontekście zderzenia z autorytarną ChRL z wieloma problemami gospodarczymi status stałego rezydenta Hongkongu jest zatem „łakomym kąskiem”.

Z tego powodu kwestia regulacji podmiotów, którym przysługuje prawo pobytu na terytorium Hongkongu, była bardzo istotna. Sino-brytyjska deklaracja wskazywała w Aneksie I, że prawo pobytu na terytorium HKSAR i dowód tożsamości wydawany przez HKSAR poświadczający prawo pobytu mają:

- osoby chińskiego obywatelstwa, które urodziły się lub przebywały w Hongkongu przed lub po ustanowieniu HKSAR przez nieprzerwany okres 7 lub więcej lat i osoby posiadające chińskie obywatelstwo, urodzone poza Hongkongiem z rodziców, którzy spełniają powyższe warunki;

- osoby, które przebywały w Hongkongu przed lub po ustanowieniu HKSAR przez nieprzerwany okres 7 lub więcej lat i które wybrały Hongkong jako ich miejsce stałego pobytu przed lub po ustanowieniu HKSAR oraz osoby poniżej 21. roku życia, które urodziły się w Hongkongu z osób spełniających powyższe warunki, przed lub po ustanowieniu HKSAR;

- inne osoby, które miały tylko hongkońskie prawo pobytu przed ustanowieniem HKSAR.

Basic Law w art. 24 przyznaje prawo pobytu:

- obywatelom Chin, którzy urodzili w Hongkongu przed lub po ustanowieniu HKSAR;

- obywatelom Chin, którzy przebywali w Hongkongu przed lub po ustanowieniu HKSAR przez nieprzerwany okres 7 lub więcej lat;

- obywatelom Chin urodzonym poza Hongkongiem z osób wymienionych w punkcie 1 i 2;

- osobom nieposiadające chińskiego obywatelstwa, które wjechały do Hongkongu, mając ważne dokumenty podróży i które przebywały w Hongkongu nieprzerwanie przez okres 7 lub więcej i wybrały Hongkong jako miejsce stałego pobytu przed lub po ustanowieniu HKSAR;

- osobom poniżej 21. roku życia, które urodziły się w Hongkongu z osób wymienionych w punkcie 4 przed lub po ustanowieniu HKSAR;

- osobom inne niż wymienionym w punktach 1 i 5, które przed ustanowieniem HKSAR posiadały prawo pobytu tylko hongkońskie.

Prawo pobytu przysługiwać może zatem zasadniczo dwóm grupom osób: chińskim obywatelom spełniającym określone warunki oraz innym osobom²³.

²² W kontekście przysługujących uprawnień wyróżniamy zatem trzy grupy osób:

— rezydenci (przysługują im niektóre prawa i wolności),

— stali rezydenci (przysługuje im prawo pobytu oraz m.in. prawa wyborcze),

— stali rezydenci chińskiej narodowości (uprawnieni do zajmowania wyższych stanowisk w HKSAR).

²³ Istotne jest zatem również podkreślenie, jak prawo chińskie reguluje nabycie chińskiego obywatelstwa. Chińskie obywatelstwo może nabyć osoba, która urodziła się w Chinach i którego co najmniej jedno

Po uchwaleniu opisanych praw pojawiły się jednak wątpliwości co do interpretacji punktu 3 art. 24 Ustawy Zasadniczej, dotyczącego prawa pobytu obywateli Chin urodzonych poza Hongkongiem z rodziców będących stałymi rezydentami Hongkongu. Przez lata bowiem wielu mieszkańców Hongkongu przeprowadzało się do Chin. Tam często zakładali rodziny. Ich dzieci nie miały prawa pobytu w Hongkongu. Po wejściu w życie Ustawy Zasadniczej uświadomiono sobie jednak, że dzieci (z których wiele nielegalnie przebywało już w Hongkongu) takich osób będą mogły wystąpić o prawo pobytu.

Z powodu domniemania olbrzymiej liczby uprawnionych do uzyskania prawa pobytu w ten sposób, a tym samym znacznego obciążenia finansowego HKSAR (wyzwania mieszkaniowe, edukacyjne, socjalne, etc.), Tymczasowa Rada Ustawodawcza przystąpiła do próby ograniczenia praw dzieci, przedstawionych w poprzednim akapicie. Postulowano dodanie poprawki nakładającej wymóg, aby przynajmniej jedno z rodziców dziecka było stałym rezydentem Hongkongu w momencie urodzenia dziecka. Taką poprawkę uchwalono 10 lipca 1997 roku, ze wstecznym jej wejściem w życie od 1 lipca 1997 roku. Według przyjętego systemu każda osoba, która wnosiła o prawo pobytu w Hongkongu, musiała potwierdzić swój status uprawniający do prawa pobytu, legitymując się tylko certyfikatem wydanym przez dyrektora ds. imigracyjnych Hongkongu, do którego musiało być załączone, uzyskane wcześniej, zezwolenie na wyjazd przyznane przez chińskie Biuro Bezpieczeństwa Publicznego. Przyznanie prawa pobytu uzależniano więc od wymagającej procedury, a wprowadzenie zmian z mocą wsteczną oznaczało, że nawet dzieci, które już przybyły do Hongkongu z wcześniej wystarczającą dokumentacją, zostałyby pozbawione swego prawa za brak spełnienia odpowiedniej procedury, która nie istniała, gdy wjeżdżały do Hongkongu. Retroaktywność poprawki oraz uzależnienie uzyskania prawa pobytu od wypełnienia wymagającej procedury spowodowały dużą liczbę sądowych zaskarżeń, które w jednej ze spraw ostatecznie doprowadziły do decyzji hongkońskiego Sądu Najwyższego.

Najgłośniejszą sprawą był proces Ng Ka Ling v. Director of Immigration. Sąd Najwyższy został zobowiązany do odpowiedzi na pytanie, czy osoby, o których mowa w art. 24 Ustawy Zasadniczej, musiały być urodzone z osób, które w tym momencie posiadały hongkońskie prawo pobytu, czy wystarczające było, aby rodzice tych osób mieli to prawo wcześniej. Drugie pytanie dotyczyło tego, czy osoby chińskiego obywatelstwa, które kwalifikowały się do uzyskania hongkońskiego prawa pobytu zgodnie z art. 24, muszą uzyskać zgodę na wyjazd od chińskiego rządu przed tym, jak uzyskały prawo pobytu w Hongkongu²⁴.

Sąd Najwyższy uznał m.in., że łączenie systemu certyfikacji ze zgodą na wjazd jest niekonstytucyjne (uzyskanie prawa pobytu implikuje możliwość wjazdu na teren Hongkongu) oraz że nie jest konieczne, aby rodzic był stałym rezydentem Hongkongu w momencie urodzenia dziecka chcącego uzyskać prawo pobytu. Dzieci rodziców, którzy mają prawo do pobytu w Hongkongu, również mają zatem prawo do zamieszkania, nie-

z rodziców posiada chińskie obywatelstwo, lub osoba urodzona poza Chinami, której co najmniej jedno z rodziców posiada chińskie obywatelstwo pod warunkiem, że żadne z rodziców nie osiedliło się za granicą lub sama ta osoba nie nabyła obcego obywatelstwa.

²⁴ Sądy niższej instancji w tej kwestii rozstrzygały konflikt na rzecz art. 22 Ustawy Zasadniczej, który wskazuje, że osoby z innych części Chin potrzebują zgody właściwych organów ChRL na wjazd do Hongkongu.

zależnie od tego, czy ich rodzice byli stałymi mieszkańcami regionu w chwili urodzenia tych dzieci.

Na podstawie orzeczenia Sądu Najwyższego władze hongkońskie wyliczyły (metodologia badań budzi jednak poważne wątpliwości), że nawet 1,67 mln kontynentalnych Chińczyków mogłoby w ciągu kolejnych 10 lat uzyskać prawo pobytu w Hongkongu²⁵, co doprowadziłoby do poważnych problemów społeczno-ekonomicznych w samym regionie.

W tej sytuacji władze HKSAR w maju 1999 roku zwróciły się z pytaniem do Stałego Komitetu Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych o interpretację art. 22(4) i 24(2)(3) Ustawy Zasadniczej. Tu jednak pojawia się pytanie dotyczące rozgraniczenia kompetencji między władzami centralnymi a rządem regionu oraz granicami zasady „jednego państwa — dwóch systemów”. Zgodnie z art. 158 Ustawy Zasadniczej Stały Komitet OZPL po konsultacji z Komitetem ds. Ustawy Zasadniczej Specjalnego Regionu Administracyjnego Hongkong (*Committee for the Basic Law of the Hong Kong Special Administrative Region*) ma prawo dokonywania wykładni tejże Ustawy w zakresie kwestii będących w sferze kompetencji rządu centralnego lub dotyczących relacji HKSAR–ChRL, jeżeli jest to niezbędne do wydania przez sąd orzeczenia. Prośbę o dokonanie takiej wykładni przedkłada się za pośrednictwem hongkońskiego Sądu Najwyższego. Nie ma wpisanej w Ustawie Zasadniczej możliwości zwracania się do Stałego Komitetu OZPL o interpretację bezpośrednio przez rząd Hongkongu. Co więcej, należy również podkreślić, że zgodnie ze wspomnianym art. 158 sądy hongkońskie mogą dokonywać wykładni Ustawy Zasadniczej samodzielnie w sytuacji orzekania w danej sprawie, jeżeli kwestia mieści się w granicach autonomii regionu.

Działanie hongkońskiej egzekutywy wywołało gorącą debatę w regionie. Część środowisk odebrało to jako ingerowanie Pekinu w sprawy Hongkongu, a zatem łamanie zasady „jedno państwo — dwa systemy”. Stały Komitet podjął, mimo protestów licznych grup Hongkończyków, działanie i oddalił decyzję Sądu Najwyższego. Jak uważa Sonny Shiu-Hing Lo (*The Dynamics of Beijing-Hong Kong Relations*), badacz problematyki relacji Hongkong–ChRL, interpretacja prawa do osiedlania, dokonana przez Stały Komitet Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, miała ograniczyć napływ imigrantów z Chin kontynentalnych, stała się jednak pretekstem do bezpośredniej ingerencji ChRL w sytuację wewnętrzną Hongkongu²⁶.

b. Kazus art. 23 Ustawy Zasadniczej

Inną sprawą ilustrującą wyzwania związane z praktyczną realizacją zasady „jedno państwo — dwa systemy”, która wywołała nawet większy rezonans społeczny, było zagadnie-

²⁵ Według organizacji Human Rights Monitor mogło to być 562 000 osób. Zob. J.R. Krebs, *One country, three systems? Judicial Review in Macau after Ng Ka Ling*, „Pacific Rim Law & Policy Journal” 2000, t. 10, nr 1, s. 116, <http://digital.law.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/780/10PacRimLPolyJ111.pdf?sequence=1> (dostęp: 25.02.2013).

²⁶ S. Shiu-Hing Lo, *The Dynamics...*, lokacja 246 nn.

nie implementacji art. 23 Ustawy Zasadniczej do porządku prawnego Hongkongu. Także ona wzbudziła obawy o ingerowanie Pekinu w sprawę Hongkongu i łamanie zasady.

Art. 23 Ustawy Zasadniczej wskazuje, że HKSAR uchwala prawo zabraniające jakiejkolwiek formy zdrady, secesji, buntu, działalności wywrotowej przeciwko Centralnemu Rządowi Ludowemu lub kradzieży tajemnic państwowych, a także prawo uniemożliwiające zagranicznym organizacjom politycznym prowadzenie działalności politycznej na terenie Hongkongu oraz zabraniające ustalania układów z obcymi organizacjami politycznymi.

W trakcie prac nad Ustawą Zasadniczą brzmienie tego artykułu zabraniało jedynie działań godzących w jedność kraju lub dążących do obalenia władzy rządu chińskiego. Jednak po entuzjastycznym poparciu przez Hongkończyków protestów studentów z 1989 roku Pekin rozszerzył brzmienie artykułu²⁷. W ten sposób w oczach Hongkończyków art. 23 Ustawy Zasadniczej zyskał wydźwięk wydarzeń z placu Tiananmen. Samo już jego brzmienie nabrało powagi.

Nie jest więc zaskoczeniem, że gdy we wrześniu 2002 roku rząd HKSAR podjął działania, aby uchwalić zapowiedziane w Ustawie Zasadniczej prawo, a nieco wcześniej Qian Qichen, wicepremier Rady Państwa, wyraził oczekiwanie szybkiego wprowadzenia ustawodawstwa, w Hongkongu doszło do protestów. Zgłoszenie propozycji aktu przez — ocenianego na co dzień jako biernego — szefa egzekutywy odebrano jako działanie na zamówienie Pekinu.

W trakcie trwających trzy miesiące konsultacji publicznych opinia w Hongkongu bardzo mocno się spolaryzowała. Zarówno przeciwnicy, jak i zwolennicy nowej legislacji organizowali demonstracje. W grudniu 2002 roku, gdy konsultacje dobiegły końca, przeciwnicy „ustawy antysecesyjnej” zorganizowali sześćdziesięcioletnią demonstrację²⁸. Hongkończycy obawiali się, że nawet wystawianie świec w oknach na pamiątkę wydarzeń z placu Tiananmen z 1989 roku, co jest stałą praktyką w regionie, można będzie uznać za działalność wywrotową. Po dokonaniu pewnych poprawek ustawa została jednak przedłożona Radzie Ustawodawczej w lutym 2003 roku. Prace w legislaturze trwały, a uwagę opinii publicznej od prac nad ustawą odciągnęła epidemia SARS. 1 lipca 2003 roku, gdy epidemia SARS zakończyła się, doszło jednak do bezprecedensowego w historii Hongkongu wydarzenia — około półmilionowej demonstracji obywateli przeciwko działaniom władzy, których jednym z podstawowych elementów były prace nad wspomnianą ustawą. Skala protestów zaskoczyła wszystkich. Rada Ustawodawcza (po wystąpieniu z „koalicji rządowej” Partii Liberalnej) i Szef Egzekutywy, Tung Chee-hwa, wycofali się z prac nad ustawą.

Mimo początkowych nacisków Pekinu na uchwalenie zapowiedzianej w Ustawie Zasadniczej legislacji, władze centralne, zaskoczone skalą protestów, zrezygnowały z bezpośrednich nacisków. Obecnie władze hongkońskie deklarują, że nie pracują nad implementacją „prawa antysecesyjnego”²⁹.

²⁷ M. Ngok, *Political Development in Hong Kong. State, Political Society and Civil Society*, Hong Kong University Press, Hongkong 2007, [Kindle e-book], lokacja 4219–4226.

²⁸ *The First Decade. The Hong Kong SAR...*, s. 173.

²⁹ Zob. *The Six-Monthly Report...*, s. 16.

Granice zasady — próba konceptualizacji

Wyznaczenie w praktyce politycznej zasady „jedno państwo — dwa systemy” napotykało wiele trudności. Należy jednak zaznaczyć, że w przekonaniu Pekinu zasada odnosić się miała przede wszystkim do sfery ekonomicznej. Podstawą jej sformułowania była ochrona polityki gospodarczej w Hongkongu przed wpływem rozwiązań gospodarczych stosowanych w Chinach kontynentalnych, na płaszczyźnie politycznej zaś gwarancja jak najmniejszej wrogości Hongkongu wobec ChRL. Celem było przejęcie przez Chiny suwerenności nad Hongkongiem, umożliwiające utrzymanie jego statusu ekonomicznego oraz gwarantujące Pekinowi, że Hongkong nie stanie się terenem antychińskiej działalności. Efektywne funkcjonowanie Hongkongu w ramach zasady „jedno państwo — dwa systemy” miało być również propozycją dla Tajwanu.

Granice zasady zapisane we Wspólnej Deklaracji i Ustawie Zasadniczej też zostawiają pole do interpretacji. Wskazać należy zatem trzy płaszczyzny analizy zasady: doktrynalną, reprezentowaną głównie wypowiedziami Deng Xiaopinga, normatywną oraz praktyczną, realizowaną od 1997 roku.

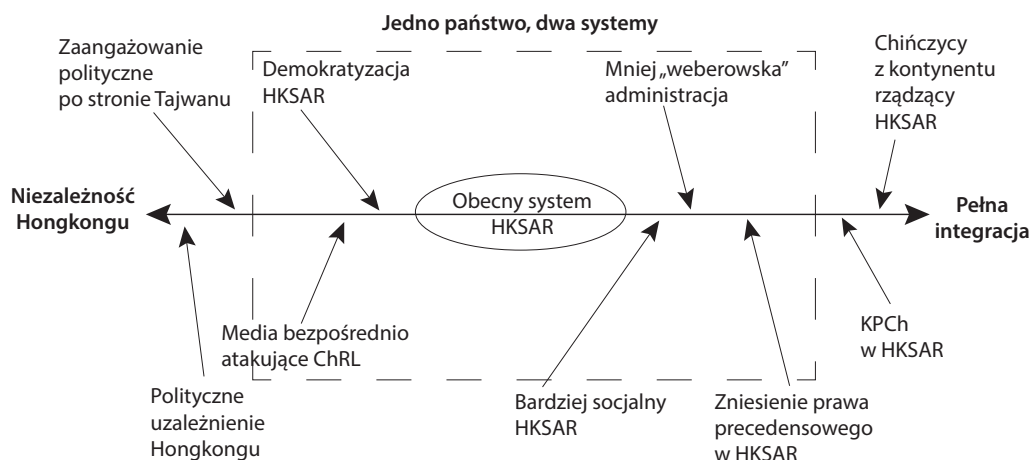
Rozmycie granic zasady może być efektem chińskiego rozumienia pragmatyzmu ilustrowanego często wypowiedziami dotyczącymi kierunku modernizacji ChRL. Elita władzy nie przyjęła na starcie transformacji strategii jej rozwoju, realizowana jest ona zgodnie ze słowami „przechodzenie na drugi brzeg rzeki, stopą wyczuwając kamienie”.

Tab. 1. Zasada „jedno państwo — dwa systemy” na płaszczyźnie doktrynalnej, normatywnej i praktycznej

Płaszczyzna doktrynalna	Płaszczyzna normatywna	Płaszczyzna praktyczna
Wypowiedzi Deng Xiaopinga z początku lat 80., podkreślające możliwość rozwoju Hongkongu w warunkach kapitalizmu i nieingerowanie w socjalizm ChRL oraz administrowanie Hongkongiem przez „patriotów” z Hongkongu nienegujących jedności Chin.	Wspólna Deklaracja i Ustawa Zasadnicza, w której znalazły się pryncypia: wysokiego stopnia autonomii, z wyjątkiem spraw zagranicznych i obrony; pozostawienia wolności osobistych i politycznych, sposobu życia, systemu społecznego i gospodarczego Hongkongu bez zmian przez okres 50 lat; administrowania Hongkongiem przez Hongkończyków; mianowania Szefa Egzekutywy przez Centralny Rząd Ludowy na podstawie wyników wyborów lub konsultacji odbywanych lokalnie.	Ingerencje władz centralnych ChRL w sprawy Hongkongu m.in. w drodze wywoływania debat politycznych, wpływu na lokalnych polityków i interpretacji Ustawy Zasadniczej dokonywanych przez Stały Komitet OZPL.

Źródło: opracowanie własne.

Pewne jest, że mimo niedookreślenia granic zasady Pekin nie zaakceptuje uniezależniania Hongkongu od Chin, stąd podkreślenie formuły „jednego państwa” i próby ograniczania działalności antychińskiej na terenie Hongkongu. Jednocześnie jednak ani mieszkańcy Hongkongu, ani nawet Pekin nie jest w tym momencie zainteresowany pełną integracją regionu z ChRL.

Rysunek 1. Granice zasady „jedno państwo, dwa systemy”

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Współcześnie nie tylko Chiny potrzebują Hongkongu. Jak widzimy, również Hongkong jest uzależniony od olbrzymiego rynku chińskiego, handlu z nim i jego inwestycji. W dobie globalizacji utrzymanie przez Hongkong statusu międzynarodowego centrum finansowego jest niełatwe, tak że wraz z otwieraniem się Chin na świat trudniej Hongkongowi jest grać rolę pośrednika międzynarodowego handlu z Państwem Środka. Chiny dzięki funkcjonowaniu zasady „jedno państwo — dwa systemy” są mimo wszystko gwarantem utrzymania ustroju ekonomicznego i prawnego Hongkongu. Ale i dla Pekinu dalsze utrzymywanie zasady „jednego państwa — dwóch systemów” ma zalety. Władze ChRL bez obawy o eksperymentowanie na własnym terenie mogą przyglądać się efektom modernizacji gospodarczej i politycznej, które stanowią źródło inspiracji dla chińskiego otwarcia na świat. Pekin potrzebuje Hongkongu jako miejsca, z którego można prowadzić działania, których mogliby nie zaakceptować twardogłowi maoiści. Pekin, pokazując swoje przywiązanie do zasady, ukazuje jednocześnie ChRL jako kraj stabilny. Nawet pozwolenie na demokratyzację regionu może mieć zalety, gdyż oprócz wspomnianego wcześniej „pola testowego” Państwo Środka potrzebuje jednoci, stabilności i rozwoju gospodarczego. Może także tworzyć wizerunek coraz bardziej otwartego reżimu, a oddzielona „kordonem sanitarnym” demokratyzacja Hongkongu nie zagraża Chinom.

W przyszłości w ramach zasady „jedno państwo — dwa systemy” postępować będzie demokratyzacja HKSAR, gdyż pewne deklaracje posunięte są już dość daleko. Dla KPCCh istotne jest, aby nie oznaczało to antykomunistycznej działalności na terytorium Hongkongu. Lokalne elity HKSAR mają świadomość, że tak długo, jak nieprzekroczone zostaną pewne granice, Pekin nie zmieni radykalnie swojej polityki względem Hongkongu.

Zasada „jedno państwo — dwa systemy”, mimo że stwarza pewne problemy implementacyjne, stoi na straży stabilności relacji ChRL–HKSAR, gdyż uniemożliwia obu stronom podejmowanie nadmiernie radykalnych działań.

Bibliografia

- Góralczyk B., *Przebudzenie Smoka. Powrót Chin na scenę globalną*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2012.
- Krebs J.R., *One country, three systems? Judicial Review in Macau after Ng Ka Ling*, „Pacific Rim Law & Policy Journal” 2000, t. 10, nr 1, <http://digital.law.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/780/10PacRimLPolyJ111.pdf?sequence=1>.
- Munro R.H., *Who lost Hong Kong?*, „Commentary” 1990.
- Ngok M., *Political Development in Hong Kong. State, Political Society and Civil Society*, Hong Kong University Press, Hong Kong 2007.
- Shiu-Hing Lo S., *The Dynamics of Beijing–Hong Kong Relations*, Hong Kong University Press, Hongkong 2008.
- The Basic Law of the Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China*, <http://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclawtext/index.html>.
- The First Decade. The Hong Kong SAR in Retrospective and Introspective Perspectives*, red. Y. Yeung, The Chinese University Press, Hongkong 2007.
- The Hong Kong Special Administrative Region in its First Decade*, red. J.Y.S. Cheng, City University of Hong Kong Press, Hongkong 2007.
- The Six-Monthly Report On Hong Kong. 1 July To 31 December 2012*, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/70178/Cm_8532_-_HK_6MR_Jul_to_Dec_2012_30_Jan_FINAL.pdf.
- Wai-man L., *Political Context*, [w:] L. Wai-man, P. Luen-tim Lui, W.W.H. Wong, I. Holiday, *Contemporary Hong Kong Politics. Governance in the Post-1997 Era*, Hong Kong University Press, Hongkong 2007.
- Xiaoping D., *Jedno państwo — dwa ustroje. Fragmenty wypowiedzi z 22 i 23 czerwca 1984 roku na dwóch spotkaniach: z delegacją kręgów przemysłowo-handlowych oraz z Zhong Shiyuanem i innymi osobistościami z Hongkongu*, [w:] D. Xiaoping, *Chiny na drodze reform w XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Xiaoping D., *Nasze zasadnicze stanowisko w sprawie Hongkongu. Rozmowa z 24 września 1982 roku w trakcie spotkania z M. Tchather*, [w:] D. Xiaoping, *Chiny na drodze reform w XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Xiaoping D., *Realizacja koncepcji „Jedno państwo — dwa ustroje” jest możliwa. Fragment wypowiedzi z 31 lipca 1984 roku podczas rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Geoffreyem Howem*, [w:] D. Xiaoping, *Chiny na drodze reform w XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Yep R., *Links with the Mainland*, [w:] L. Wai-man, P. Luen-tim Lui, W.W.H. Wong, I. Holiday, *Contemporary Hong Kong Politics. Governance in the Post-1997 Era*, Hong Kong University Press, Hongkong 2007.
- Yiu-Chung W., *Introduction*, [w:] „One Country, Two Systems” in Crisis. *Hong Kong's Transformation since the Handover*, red. W. Yiu-Chung, Lexington Books, b.m.w. 2008.
- Yiu-Chung W., „One Country” and “Two Systems”: *Where is the Line?*, [w:] „One Country, Two Systems” in Crisis. *Hong Kong's Transformation since the Handover*, red. W. Yiu-Chung, Lexington Books, b.m.w. 2008.
- Zamęcki Ł., *Democratization Dilemmas in the Hong Kong Special Administrative Region*, [w:] *Dilemmas of Contemporary Asia. Deliberations on Politics*, red. J. Marszałek-Kawa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

The importance of the “one country — two systems” principle for the stability of China–Hong Kong relations

Keywords: Hong Kong, one country — two systems, China

Summary

The article takes on the issue of the fifteen years of functioning of the “one country — two systems” principle in relations between the People’s Republic of China and Hong Kong. It focuses on the importance of the this principle for the stability of the relationship between these two entities. The aim of the article is to verify the claim that the stability and future of China–Hong Kong relations depends on the successful functioning of the above-mentioned principle.